

ЦЕРКОВНИЙ СПІВ І ЦЕРКОВНИЙ НАРОД

Андрій Шкраб'юк,

25 Червня, 2009

Джерело фото: <https://ugcc.ua/>.

Усі Східні Церкви, незалежно від того, «з'єдинені» вони чи ні, мають одну визначальну рису: їх богослужіння незрівнянно розбудованіше, складніше, багатше на обряди і тексти, ніж богослужіння Західної Церкви. Одразу хочу зазначити, що не маю жодного наміру протиставляти тут християнський Схід – Заходові, однак літургійний вимір Сходу суттєво відрізняється. І це не просто особливе багатство Східних Церков, це їхній унікальний внесок у скарбницю вселенського християнства. Це їхнє покликання, їхня місія в сучасному світі – свідчити про присутність Царства Христового на землі через літургійне життя.

Це означає, що східні християни в цій царині несуть більший тягар. Бо, врешті-решт, пересічний римо-католик чи протестант не мусить уміти «прочитувати» іконопис, орієнтуватися у структурі вечірні або утрени, молитовно розуміти і сприймати специфічну поетику та риторичку стихир або канонів – та ще й знати десятки мелодій, щоб їх підспівати з дяком або хором!

На жаль, для багатьох священнослужителів нашої Церкви усе це багатство є не тільки тягарем, а просто-таки ярмом, і то не благим та легким ярмом Христовим. Я знаю цілком достойних і чудових священиків, які бунтуються проти «восточного надміру», спрощують і викидають різні нюанси візантійського богослужіння, легковажать його естетично-мистецький вимір. Що ж, ясна річ, не можна когось через «не хочу» зробити вразливим на красу. Однак, відкинувши східне «літургійне ярмо», ніхто не стає «кращим» католиком або «більш біблійним» християнином. Результат такого відкинення давно відомий: імітація римо-католицизму при збідненому і zdeформованому східному обряді.

Так у Львові більшість греко-католицьких парохій взорують своє літургійне життя на цілком римо-католицькій матриці: якщо римо-католики мають протягом дня 4–5 мес, то й наш «літургійний день» складається з 4–5 Божественних Літургій св. Йоана Золотоустого, навіть у Великому Пості. Місця на утреню чи вечірню не залишається. Хрещення, вінчання, парастаси та інші богослужіння-треби «відправляються» таким же конвеєрним способом – аби швидше, аби більше, аби простіше, аби коротше. Звісно, що в такому кліматі краса вижити не може.

І все робиться начебто «для добра вірних» – але в чому воно, те «добро»? Якщо ми не бажаємо плекати в Церкві красу, якщо ми з «пасторальних» причин преферуємо кількість, а не якість богослужінь, то в майбутньому кого ми до своєї Церкви привабимо?

Можливо, відповідь на питання, чому так діється, полягає в тому, що в нашій Церкві затратилося усвідомлення евангелізаційної сили, яка криється в мистецькому вимірі східнохристиянського літургійного життя. Літургійний знак, іконопис, спів, сама структура богослужіння – переходить з однієї теми до іншої, з одного настрою в інший, від біблійного тексту до гімнографії, чергування крилосів, коливання між поліфонією і монодією, розмаїття гласів, кожен із яких теж має свою духовну тему, – все це, на моє глибоке переконання, може колосально служити евангелізації.

Однак, такий підхід є в нас іще великою рідкістю. Мало де можна знайти дяка, який має усвідомлення евангелізаційної важливості свого служіння. Мало який церковний хор складається з евангелізованих християн. Я тільки один раз чув, щоб церковний хор у майже повному складі поїхав на спеціальні реколекції.

Пишу про це з тривогою, тому що часто зустрічаюся з хористами, які, залюбки співаючи в церковному хорі, не мають жодного християнського підґрунтя – роблять це з якихось національно-традиціоналістичних мотивів, задля доброї компанії, щоб і чутися до чогось залученими, і водночас до простих евангельських істин, коли почнеш із ними цю тему, ставляться просто вороже...

Видно, що при формуванні того чи іншого хору віра хористів, їх воцерковленість якось «не бралися до уваги». Можливо, тому більшість хорів є для конкретної парохії чимось зовнішнім, мало причетним до парохіяльного життя.

В самому літургійно-храмовому просторі хор перебуває немовби у своєрідній ізоляції – бо стоїть на спеціальному балконі, а не разом з усіма вірними. Практика будівництва спеціальних балконів для хору прийшла до нашої Церкви зі

Заходу в період щораз більшого занепаду літургійного життя. Й сьогодні на урочистих богослужіннях «з хором» ми бачимо дивну ситуацію: одне дійство відправляють у вітварі та довкола нього священнослужителі, інше дійство «відправляє» на своєму балконі хор, а вірні, пасивно стоячи поміж цими двома дійствами, фактично виключені з них! Адже до дійства священнослужителів вони не можуть бути допущені – сформулюю це м'яко – через свій статус, а до дійства хорового їх не допускає складність і рафінованість хорових «номерів».

Тим часом протестантські спільноти, особливо неореформаційні (ми звикли прозивати їх «баптистами» та «п'ятдесятниками»), давно мають практику, що хор, або ж, як вони кажуть, «група прославлення» стоїть на невеликому підвищенні разом з усіма християнами. Своїм молитовним натхненням хор заражає і веде за собою всіх присутніх. Він стає немовби «молитовним двигуном» усього дійства. Щось подібне ми бачимо і в багатьох православних храмах: хоч є і балкон для «великого хору», є також і невеликі підвищення в самому храмі вірних для крилосів. Такий невеликий нюанс, як перебування хору разом з усіма внизу, у храмі вірних, а не десь на балконі, багато що мінє у переживанні богослужіння всією спільнотою.

Друга справа, яку треба насвітлити, – це співіснування в нашій Церкві хорового та всенародного співу. Між цими двома явищами теж відчувається дисонанс. Бо, з одного боку, бачимо складність хорового репертуару навіть там, де вона зовсім неконечна (наприклад, перетворення Символу віри у якесь грандіозне і скомпліковане симфонічне полотно), з іншого ж – надмірну примітивізацію всенародного співу (так звана «самуїлка»). Чомусь вважається, що неможливо в Церкві поєднувати хоровий і всенародний спів або чергувати їх. У результаті маємо абияк співані щоденні богослужіння і у свята богослужіння з хором, де церковний народ узагалі не бере участі у співі. І одне, і друге не є доброю практикою.

Церковний народ, безумовно, повинен співати і на «хорових» Літургіях! Адже, врешті-решт, хор існує в Церкві, щоб допомагати людям молитися, а не щоб позбавляти їх співаної молитви! На це мені можуть заперечити, що така практика можлива тільки при спрощенні музичного матеріалу. Мовляв, хоріві «буде нецікаво» співати прості речі. Що ж, цю проблему теж можна розв'язати, придивившись до протестантського служіння. Більшість піснеспівів там підспіває за хором уся спільнота, однак третину з них – складніші речі – співає тільки хор (перед ними дають навіть спеціальне оголошення: «Служіння хору!»). Чим не хороша практика і для нашої Церкви?

Тож уявімо собі парохію, де хор на святковій Божественній Літургії стоїть разом

із народом, де хористи усвідомлюють, яке служіння вони виконують у спільноті, де, задля добра спільноти, хор не занадто часто міняє репертуар, тим самим даючи народові змогу брати участь у співі простіших частин, натомість у деяких частинах – на Херувимській пісні, наприклад – показує всю свою майстерність. Уявімо собі парохію, де певна частина хористів бере участь і в щоденних богослужіннях, співаючи у двох крилосах. Де відбуваються реколекції для співців. Де першим ранковим богослужінням є утрєня, нехай хоча б скромна, півгодинна. Де богослужіння, в поєднанні з пасторальною і проповідницькою діяльністю духовенства та мирян, виконує євангелізаційну місію.

Мені не видається, що це утопічні й нездійсненні уявлення. Бо колись таки мусить настати час, коли ми почнемо працювати з конкретними людьми, з них творити Церкву, їх євангелізувати і воцерковлювати. також і в літургійному вимірі. Бо і патріарший устрій, і устрій нових церковних інституцій – не буде дієвим без устрою Царства Божого, що перебуває між нами, між живими людьми.

Андрій Шкраб'юк, протопсалт, письменник, перекладач